

KUR'AN'DA KAYYUMİYET KAVRAMI VE KÂİNATTAKİ TECELLİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇELİK¹

ÖZ:

Kur'an-ı Kerim'de kayyum, zat-ı ilahinin varlığının kendisinden olduğunu, varlığı için hiçbir şeye muhtaç olmadığı, bütün varlıkların ona muhtaç olduğu, hayatlarını onunla sürdürme bildikleri anlamlarında kullanılmıştır. Kur'an'da kayyum kavramının semantik alanına, Kâim (her şeyi gözetleyen), Makam (kıyamette hesapların görüldüğü yer), Hayy (sürekli diri olan, hiç ölmeyen), kudret (güç), ilim (her şeyin hakikatini idrak eden) ve esma-i hüsnanın dışında olan makam-ı İbrahim (Hz. İbrahim'in insanları hacca davet ettiği yer), Makam-ı Mahmud (Hz. Muhammed'in kıyamette sahip olacağı manevi konumu) gibi benzeri manalar katılmış, böylece söz konusu kavramın anlam yelpazesi genişlemiştir. Bu makalede Kayyumun, İsm-i A'zam ile ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca bu makalede Kayyum isminin insan ve evren üzerindeki tecellileri; insanın içyapısını oluşturan dengeler üzerindeki tecellisi, evrendeki döngüler ve kuvvetler üzerindeki tecellisi nazara verilmiş, bunlarla ilgili örnekler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: El-Kayyum, Esmâ-i Hüsnâ, İsm-i Azam, Kiyam binefsihi

ABSTRACT:

Qayyum is used in the Qur'an to mean that the existence of Allah is from himself, that he does not need anything for his existence, that all beings are in need of him, and that they can pursue their lives with him. In the Qur'an, the Qaim (observing everything), the Holy Site (the place where the accounts of the doomsday are seen), Hayy (constantly alive, never dying), might (power) Makam of Abraham (where Abraham invited people to Hajj), Makam of Mahmood (the spiritual position of the Prophet Muhammad on the Day of Judgement) were added to the semantics of the concept of Qayyum and thus the meaning of the concept expanded. The manifestation of the name Qayyum, on man and the universe; on the balances that make up the inner structure of man, on DNA, on the loop and the forces in the universe have been given into consideration, and related examples have been emphasized.

Key Words: Al-Qayyoom, Al-Asma Ul-Husna, The Greatest Name, The Self Subsisting

¹ Dr. Öğretim Üyesi D.Ü. İlahiyat Fakültesi, acelik@dicle.edu.tr

A-GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de zikredilen bazı kavramları bilimsel çerçevede inceleyip birtakım sonuçlara ulaşma çabası (ki bunlara kavram çalışması denir), konulu tefsir metodunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir kavram, dilin elverdiği ölçüde farklı anlamları içerebildiği gibi kullanım üslubuyla semantik alanına dâhil edilen başka manaları da taşıyabilmektedir (Çelik, 2016-8: 17). Bu nedenle, kayyumiyet kavramının geçtiği bütün ayetleri tespit edip bu çerçevede Kur'an terminolojisinde hangi anlamalara geldiğini tespit etmek ve bu doğrultuda semantik çerçevesini belirleyerek bu kavrama bütüncül bir bakış açısını kazandırmak oldukça önemli bir husustur.

Kuran-ı Kerim'de farklı anlamlara gelen kayyûmiyet kavramına yukarıda belirtilen perspektiften bakılarak değerlendirmeler yapılacaktır. “Kâme” kökünden gelen “el-kayyûm” lafzı Kur'an-ı Kerim'de üç ayette geçtiği görülmektedir (Bkz. Abdulkaki, el-Mu'cem, “k.v.m.” md.). Bu ayetler Bakara 2/255, Al-i İmran 3/2 ve Taha 20/111 dir. Kayyum ismi iki ayette (Bakara 2/255; Al-i İmran 3/2) “yaratıklarının bütün işlerinde hâkim ve her şey onunla kâimdir” anlamında olup tevhit kelimesinin sonunda yer almıştır. Bir ayette de kıyametin tasviri sırasında hay ismiyle birlikte Allah lafzı yerine kullanılmıştır (Taha 20/111).

Yaptığımız saha taramasında Kur'an'da geçen bu kavram üzerinde ilmi çerçevesinde bir çalışmaya rastlamadık. Bu nedenle bu konunun, bir makale boyutunda üzerinde çalışılması gerektiği kanaatindeyiz. Bundan hareketle bu makalede şu sorulara cevap almaya çalışılacaktır: Kur'an terminolojisinde semantik yönünde kayyum kavramının çerçevesi nedir? Kayyum kavramının Kur'an'da geçen diğer kavramlarla ilişkisi nedir? Esmâ-i Hüsnâ çerçevesinde kayyum sıfatının yeri nedir? Allah'ın zati sıfatlarından olan kayyum sıfatının kâinattaki tecellileri nelerdir?

2.SÖZLÜK VE İSTILAH ANLAMI

Sözlükte “doğrulup ayakta durmak, devam ve sebat etmek, bir işin idaresini üzerine almak, gözetip korumak” anlamındaki “kıyâm” kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup “her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, kâinatı idare eden” demektir (Bkz. İsfahânî, el-Müfredât, “k.v.m.” md.; İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, “k.v.m.” md.; Topaloğlu, 2002: XXV /109).

Kıyâm kökünden türeyip Kur'an âyetleri ve hadis metinlerinde Allah'a nisbet edilen kelimelerden sıfat sîgasında olan kâim, kayyim, kayyâm ve kayyûm isimleridir. Kâim süreklilik arz etmeyen, kayyim ise sebat ve devam özelliği taşıyan sıfatlardır. Kayyâm ve kayyûm hem

süreklilik hem de mübalağa ifade eder. Bu kavramların tamamını göz önünde bulunduran âlimlerin zât-ı ilâhiyye hakkında yaptıkları nitelemeler şöyle olmuştur: Allah bizâtihî kâim ve mevcut olup kimseye muhtaç değildir; bunun bir gereği olarak ezeli ve ebedîdir, her şeyin ibtidâen var olması ve mevcudiyetini sürdürmesi ancak O'nun yaratması, maddî ve manevî ihtiyaçlarını giderip korumasıyla mümkündür (Topaloğlu, 2002: XXV/109).

Kayyûm, kelime olarak mübalağalı sıfat konumundadır. Bunun eş anlamlısı “kayyâm” dır. Kayyâm, Hz. peygamber (sav)’in bir münacat metninde “kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi” manasında yer almıştır (Buhârî, “Tevhîd”, 24; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 199; Tirmizî, “Daavât”, 29). Bir rivayete göre kayyûm “kayyâm” şeklinde okunmuştur. Hatta bu şekilde okuyarlardan biri de Hz. Ömer’dir (İbn Atiyye, H.1422: I/340; Şevkânî, I/311). Keza kayyum bazı rivayetlerde “gözetip koruyan” anlamındaki “kayyim” şeklinde de okunduğuna dair nakiller mevcuttur (Müsned, I, 358; Buhârî, “Teheccüd”, 1, “Tevhîd”, 8, 35).

Kayyûm “bizâtihî var olma” manasıyla sübûtî, her şeyden müstağni oluş yönüyle selbî, kâinatı yaratıp yaşatması açısından ise fiilî sıfatlar grubuna girer (Topaloğlu, 2002: XXV/109).

Bazı müfessirler Bakara 2/255 ayetinde geçen kayyûm kelimesini, yaratıklarının tedbiri ve korumasında “ed-dâimü'l-kıyâm- sürekli kıyamdadır” şeklinde tefsir ettikleri görülür (Taberi, 2000: V/389; Keşşaf, H. 1407: I/300; Beydâvî, H.1418: I/153). Razi ise, “Allah kayyûm sıfatıyla bizatihi kâimdir, kendi dışındaki yaratıkları da ayakta tutan (hayatlarını idame ettiren) dır” şeklinde ifade etmiştir (Razi, H.1420: VII/6). Gazali, Allah’ın kayyûm sıfatının anlamıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Kendisi kâim olduğu gibi, bütün varlıkların ikamesini sağlar. Zira varlık onsuz tasavvur edilemez” (Gazali, 2005: 158).

Said Nursi ise Allah’ın kayyum sıfatını şu şekilde ifade eder: Allah kayyumdur. Yani bizatihi kâim, daim ve bakidir. Bütün eşya onunla kâimdir, varlığını onunla sürdürür. Onunla beka bulur, onunla hayatta kalır. Varlığı kendinden olan, her şeyi bir düzen içinde ayakta tutan, başlangıç, son ve yeniden oluş gibi hallerden münezze, ezelden ebede kâim, daim ve var olan ve varlığı vacip olan tek varlık Allah (cc)’tır (Nursi, III, 1996: 341).

3.KAYYUMUN KUR’AN-I KERİMDE KULLANILIŞI

Kıyâm kökünün ifade ettiği manaların ilki maddî ve yaratılmışlık unsurları taşıdığından Allah’a nisbet edilmemekte, diğerleri ise ulûhiyyet makamına yakışacak bir muhteva çerçevesinde kayyum ismi içinde mütalaa edilmektedir (Topaloğlu, 2002, XXV/108). Kur’an-

ı Kerim’de aynı kökten türeyen kayyûm kelimesi üç ayette, makam kelimesi üç ayette ve kâim kelimesi ise iki ayette Allah’a izafe edilmiştir.

3.1.KAYYÛM

Kur’an-ı Kerim’de bu kavram üç farklı ayette zikredilir. Bunlar şu ayetlerdir: Bakara suresi (2/255), Al-i İmran suresi (3/2) ve Tâhâ suresi (20/111). Bu ayetlerde geçen kayyum kavramı hangi anlamlarda kullanıldığını görmekte fayda var.

3.1.1.Kur’an’da Kayyumun geçtiği Ayetlerin Tefsirleri

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

“Allah kendinden başka ilah olmayan O Allah’tır. O diri ve kayyum (yaratıklarının bütün işlerinde hâkim, her şey onunla kâim) dir. Onu ne gaflet basar; ne uyku! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur...” (Bakara 2/255).

Kurtubi, kayyumun mahiyetiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Katade’ye göre kayyûm, yaratılanların tedbirini almaktır. Hasan Basriye göre kayyûm, Allah’ın her varlığın davranışını bilmesi ve ona göre mükâfatını vermesidir. Hiçbir şeyin O’na gizli olmamasıdır” (Kurtubi, H.671: III/271).

Razi ise, bu ayette geçen kayyûm kavramı hakkında şu açıklamalarda bulunur: “Her mürekkeb varlık, başkasına muhtaçtır. Başkasına muhtaç olan her şey, zati gereği mümkün bir varlıktır. Mümkün varlıkta mutlaka bir müreccih (tercih edici) olması gerekir. Bu müreccih olmadan mümkün olan varlıklar meydana gelemezler. Keza bu müreccih, mümkün varlıklar cinsinden de olmamalıdır, bilakis vacibü'l-Vucud olması zorunludur. Zati gereği vâcib olan hem "lizâtihi" hem de "bizâtihi" vacib olur ve varlığı hususunda kendisinden başkasına muhtaç olmaz. Vâcibu'l-vücûd olan zâtın dışında kalan her şey, gerek varlığı gerekse mahiyeti hususunda lizatihi vâcib olan varlığın yaratmasına muhtaçtır. O halde zati gereği vâcib olan, hem bizatihi kâimdir; hem de kendisinin dışında kalan her şeyin, gerek mahiyeti gerekse varlığı hususunda kâim olmasının sebebi olur. Buna göre Allah, bütün mevcudata nisbetle kayyûm ve hayy'dır. Binaenaleyh kayyûm, zati sebebiyle kâim olan, kendisinin dışında kalan her şeyi ayakta tutan demektir” (Razi, H.1402: VII/6-7).

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

“Allah o ilahtır ki kendinden başka ilah yoktur. O diridir ve kayyûmdur (kendi zati ile var olup, zevali olmaksızın kâim olan ve bütün kâinatı varlıkta tutup yöneten) dir” (Al-i İmran 3/2).

Kayyum, Allah’ın her şeye muttali olması, mahlukatın bütün ihtiyaçlarını gidermesi ve her şeye hâkim olmasıdır (İbn Atiyye, H.542: I/340,397; Süyutî, trs.: II/15). Başka bir görüşe göre kayyûm, Allah’ın adaletle hüküm etmesi, her şeye hâkim olması şeklinde ifade edilmiştir (Neysaburi, H.550: I/179).

Taberi ve İbn Kesir ise, kayyûm hakkında birbirine yakın şeyleri zikrederek şu değerlendirmeyi yaparlar: “el- Hayyu, kendisinin diri olması, el- Kayyûm ise, başkasını ayakta tutmasıdır. Bütün varlıklar ona muhtaç, onun ise hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Her varlığın rızkını verir, yaşatır ve korur” (Taberî, 2000: V/389; İbn Kesir, 1999: I/678; II/5).

وَعَنْتَ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا

“Bütün yüzler, o hayy-ı kayyum (diri ve daim) olan Allah’a baş eğmiştir. Bir zulüm yüklenen ise cidden hüsrana uğramıştır” (Taha, 20/111).

Bazı âlimler bu ayette geçen kayyum kavramına şu anlamı yüklemişler: “Allah’ın, varlıkların tedbirini alması ve yaptıklarının karşılığını vermesidir” (el- Merağî, H.1371: XVI/151; ez- Zuhaylî, H.1418: XVI/284).

Tantavî’nin ise bu ayette geçen kayyumu şöyle değerlendirdiği görülür: “Kayyûm, yaratılan varlıkların sürekli tedbirini gören; onları öldüren, diriltten, rızıklandıran ve işlerini yola koyandır” (Tantavî, 1997: IX/154).

3.2.KÂİM

Kur’an’da on dört farklı ayette “kâim” kavramı geçmektedir. Bunlardan altısı ayakta durma, dördü namaz kılma, ikisi kıyametin kopması anlamlarında kullanıldığı, ikisinin ise Allah’ın kayyûmiyetiyle ilişkili olduğu görülüyor (Bkz. A. Baki, el-Mu’cem, “k.v.m.” md.).

Allah’ın kayyûmiyetiyle ilgili olanlardan biri Al-i İmran suresi (3/18), diğeri ise Ra’d suresi (13/33) ayetleridir. Bu ayetlerde geçen “kâim” kavramı hangi anlamda kullanıldığı ve kayyûm kavramıyla ilgisi ortaya çıkarılacak.

3.2.1. Kâimin Geçtiği Ayetler

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah’tan başka ilah yoktur” (Al-i İmran, 3/18).

Kayyûm kökeninden olup Kur’an’da zikredilen bir kelime de “kâim” dir. Kâim sözcüğünün geçtiği Âl-i İmrân suresi (3/18) ayeti hakkında Razi’nin şu değerlendirmeyi yaptığı görülür: Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu ayette geçen kâim kelimesi, “Allah” lafzına hal olmuştur. Her fiil ve buyruğunda adaleti ayakta tutup hikmeti gerçekleştiren Allah’tır (Razi, 1402: VII/170).

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ

“Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?). Onlar Allah’a ortak koştular” (Ra’d, 13/33).

Bu ayette geçen “kâim” kavramı hakkında müfessirlerin görüşü şöyledir: Her şeyi gözetleyen, işlenen iyilik ve kötülüğün hepsini bilip ona göre karşılığını veren Allah, bunları bilmeyen kişilerle bir olur mu (Keşşaf, H.1407: II/531-532; Neseî, 1998: II/156)?

Razi, bu ayette geçen “kâim” kavramını açıklarken ayetin başında geçen “her nefsin bütün yaptıkları üzerinde gözcü olan Allah” kısmı mübteda olarak değerlendirmiş, haberi ise mukadder olduğunu beyan etmiştir. Mukadder olan kısmıyla birlikte şöyle mana verdiği görülür: Her şeyi bilen, varlıkların isteklerini veren, zararları onlardan defeden, yaptıklarının karşılığını veren Allah, bunları bilmeyen ve yapamayan biriyle aynı olur mu (Razi, H.1420: XIX/44)?

Taberi bu ayette geçen “kâim” sözcüğünü daha geniş manada ve Razi gibi şöyle bir soru ile ifade ediyor: Sürekli yaşayan, yok olmayan, her yaratılanın rızkını tekeffül edip veren, herkesin yaptığı ameli bilen, onların karşılığını veren, onları gözetleyen, hiçbir şey onun gözünden kaçmayan zat; yok olan, hiçbir şeyi duyup görmeyen, hiçbir şeyi anlamayan, ona zarar vereni defedemeyen, kendine fayda sağlayanı celb edemeyen kişi ile eşit olur mu? İkisi aynı olur mu (Taberi, 2000: XVI/462)?

3.3.MAKAM

Kur’an’da on dört farklı ayette “makam” kavramı geçmektedir. Bunlardan sekiz ayette “makam” yer anlamında, ikisi makam-ı İbrahim, biri makam-ı mahmud, üçü Allah’ın kayyûmiyetiyle ilgilidir (Bkz. Abdülbaki, el- Mu’cem, “k.v.m.” md.). Kayyûm ile ilgili olan

ayetlerden biri İbrahim suresi (14/14), biri Naziât suresi (79/40), biri de Rahman suresi (55/46) ayetleridir. Bu ayetlerde geçen “makam” kavramı hangi anlamda kullanıldığını ve kayyûm kavramıyla ilişiği irdelenecek.

3.3.1. Makamın Geçtiği Ayetler İbrahim Suresi, (14/14)

وَلَنُصَلِّبَنَّكُمْ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ

“Ve arkalarından sizi, o yere mutlaka yerleştireceğiz. İşte makamımdan ve azap tehdidimden korkana va'dim budur”(İbrahim, 14/14) ayetinde geçen makam kavramı hakkında müfessirlerin görüşleri şöyledir: Kıyamet gününde kulların Allah'ın huzurunda durdukları, hükümlerin verildiği yerdir. Allah durulan bu yere kâimdir (hâkimdir). Allah'ın muhafaza ettiği amellerle insanlar burada sorgulanır (Beydavî, H.1418: III/195).

İbn Atiyye'nin bu ayette geçen makam kavramına iki mana verdiği görülür. “Makam”, kâmenin mastarı hükmünde olup kudret anlamına gelir. Yani onların yaptıklarından haberi olan, buna gücü yetendir. Diğer mana ise, ayette geçen “makam” zarf hükmündedir. Yani hesap yeri anlamındadır. Allah'ın emriyle İnsanların yeniden diriltilmesi, hesap yerinde sorgulanmasıdır (İbn Atiyye, H.1422: III/330).

Ayette geçen “makam” sözcüğüne en geniş manayı Razi'nin kazandırdığı görülür. Razi, bu kavrama dört farklı mana vermiştir:

- Benim huzurunda durmaktan korkarlar. Buna “Kim de Rabbimin makamından korkmuş ve nefsinin boş şeylerden men etmişse...” (Naziât, 79/40) ayetini delil göstermiştir.
- Makam, mastar manasında alınabilir. Bu durumda mana şöyle olur: Kendileri üzerinde hükümran olmam, onları gözetlemem ve onları murakabe etmemden korkarlar.
- Benim adalet ve doğruluk üzerinde durmakta ısrar etmemden dolayı korkarlar.
- Bana sığınır fakat benden korkarlar (Razi, H.1420: XIX/77).

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ

“Rabbinin huzurunda durmaktan korkan için iki cennet vardır” (Rahman, 55/46) ayetinde geçen makam hakkında müfessirlerin görüşleri şöyledir: “Makam, ahirette hesabın görüldüğü yerdir” (Nesefi, 1998: III/416). Başka bir görüşe göre makam, ahirette hesap için rablerinin katında durdukları yerdir. Allah kâimdir, yaratıkların

işlediği şeylere muttalidir ve onları hesaba çekmek için bu yapılan şeyleri muhafaza edendir (Keşşaf, H.1407: IV/451).

Şevkani, bu ayette geçen makam kavramını şöyle açıklar: “Makam, kıyam manasında mastardır. Allah ahirette kulların davranışlarını gözetleyendir. İnsanların o makamdan korkmasının sebebi, Allah (cc)’ın insanın bütün ahval, ef’al ve akvaline muttali olmasından kaynaklanır” (Şevkanî, H.1414: V/168).

Razi’nin ise ayette yer alan makam sözcüğüne iki mana verdiği görülür: “Biri Allah’ın huzurunda hesap verme yeri, diğeri ise Allah’ın kullarına kaim oluşudur. Yani herkesi gözetleyen ve murakabe edendir. Hiçbir şey ona gizli kalmaz” (Razi, H. 1402: XXIX/370).

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَهَيَّ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ

“Kim de Rabbinin makamından korkmuş ve nefsini, hevadan men etmişse...” (Naziat, 79/40). Bu ayette geçen makam ile ilgili müfessirlerin görüşleri şöyledir: Makam kavramı, Allah’ın bulunduğu yer demektir. İnsanlar bu yerde bulunmaktan korkarlar (Hazin, H.1415: IV/393). Allah’ın yanında hesapların görüldüğü yer demektir. Makamın Rabbe izafe dilmesi, o makamı (mekânı) korkutucu kılmıştır. Zira orası kişinin günahlarının saçıldığı yerdir (Bahru’l- Muhît, H.1420: X/401).

Kurtubi ise makam sözcüğünü, naklettiği bazı rivayetlerle açıklar. Katade ve Rebi’den yaptığı rivayete göre makam, “ahirette hesapların görüleceği yerdir. Müslümanlar o hesap yerinden korkarlar.” Mücahid: “Kulun dünyada günah işlediği an Allah’tan korkmasıdır. Çünkü Allah onu gözetleyeceğini biliyor ve korkudan günah işlemiyor” (Kurtubi, H.1415: IV/393).

Vahidi ise ayette geçen makamın iki manaya geldiğini belirtir. Biri yer anlamındadır. Allah’ın hesap gördüğü yerdir. Diğeri ise mastar manasındadır. Bu da iki şekilde olur.

a. Kişi hesap için Allah’ın huzurunda kaim olur.

b. Allah herkese kâimdir. Her şeyi ilmiyle muttalidir, en mahfî şeyleri gözetleyendir. Buna ilave olarak İbn Abbas ve Mücahid’ten şu rivayetleri nakleder:

İbn Abbas: İnsanlar, Allah'a hesap vereceği yerden korkarak günah ve meşru olmayan şehvetten sakınırlar.

Mücahit: Kul dünyada bir günaha teşebbüs ettiği zaman Allah'ın her şeye muttali olduğunu düşünerek vazgeçer (Vahidî, H.1430: XXI/181; XXIII/201).

4.KAYYÛM TERİMİNİN SEMANTİK ALANIYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, Allah'ın kayyum ismine yakın olan ve bununla ilişkili olan Allah'ın diğer isim ve sıfatları da bulunmaktadır. Kayyum ismi ile ilişkili olan bu isim ve sıfatları tespit etmek ve anlam örüntüsü olan bu isim ve sıfatların kayyum ismiyle olan ilişkileri ortaya çıkarılacak. Kayyum kavramının semantik alanını genişleten bu kullanım, onun ilgili olduğu başka kavramlara da ışık tutmaktadır. Ancak makalenin sınırını aşmamak adına mahdut birkaç isim irdelenecek. Öncelikle Esmâ-i Hüsnâ'dan olanlara yer verilecektir.

4.1.ESMA-I HÜSNADAN OLAN İSİMLER

Kayyum kavramıyla ilişkili olan birçok Esmâ-i Hüsnâ bulunmaktadır. Ancak makalemizin sınırlarını zorlamama adına sadece Hay, kudret ve ilim sıfatlarıyla semantik yönünde olan ilişkilerine değinilecektir.

4.1.1.Hayy

Kur'an-ı Kerim'de hay isminin üç ayette kayyûm ile birlikte yer aldığı görülmektedir (el-Bakara 2/255; Âl-i İmrân 3/2; Tâhâ 20/111). Öyle anlaşılıyor ki kayyûm, “her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden” şeklindeki mana ve muhtevasıyla hay ismi ve sıfatını fonksiyonel hale getirmektedir (Topaloğlu, 1997: XVI/549-550).

Hay ismi Kur'an-ı Kerim'in beş ayetinde Allah'a izafe edilmektedir. Bunların üçünde Allah lafzının veya bu lafzın yerini tutan zamirin sıfatı durumunda iken (el-Bakara 2/255; Al-i İmran 3/2; Gafir 40/65) ikisinde doğrudan doğruya lafzatullahın yerini tutmaktadır (Tâhâ 20/111; el-Furkan 25/58).

Hay, hayevan kökünden sıfat olup “canlı olan, yaşayan” anlamındadır. Genel manada hayat, ölümlü ve ölümsüz diye ikiye ayrıldığı, ölümlü hayatın bitki, hayvan ve insanlara mahsus olduğu; ölümsüz olanın ise Allah'a mahsus bir hayat tarzıdır (Bkz. el-İsfahanî, el-Müfredat, “hay” md.).

Hay ismi, Esmâ-i Hüsnâ'dan sayılmıştır. Kütüb-i sitteden Tirmizi ve İbn Mace'nin hay isminin bulunduğu hadisi naklettikleri görülmektedir (Tirmizi, 1998: Daâvat, 82; İbn Mace, 2009: Dua, 10). Hz. Peygamber'in dualarında da hay isminin geçtiği görülür. “Allahım! Beni hak yoldan saptırmandan senin izzet ve yüceliğine sığınırım. Senden başka tanrı yoktur. Sen ölmeyen bir dirisin. Cinler ve insanlar ise ölümlüdür” (Müslim, trs.: Zikir, 67).

Yukarıda zikredilen ayetlerin tefsirinde genel manada müfessirler hay ismine şu manaları vermişlerdir: Başlangıcı ve sonu olmayan, tapılmaya layık olacak varlığın ebediyyen hay olmasının gerektiğini vurgulamışlardır (Taberi, 2000: V/386; Bagâvî, H.1420: I/346; İbn Atiyye, H.1422: I/340).

Hay, Allah'ın zatî isimleri ve sübûtî sıfatları içinde yer alır ve tenzihî sıfatlar gibi zât-ı ilâhiyyenin dışında hiçbir şeye taalluk etmez. Hay ismiyle “varlığının başlangıcı olmayan” manasındaki evvel, “varlığının sonu olmayan” manasındaki ahir, bâki ve vâris, “fiilen var olan, mevcudiyeti ve uluhiyyeti gerçek olan” manasındaki hak isimleri arasında anlam yakınlığı vardır (Topaloğlu, 1997: XVI/549-550).

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın Hay ve Kayyûm isimleri genellikle birlikte zikredilir. Hay Allah'ın canlı varlıklar üzerindeki hâkimiyetini temsil edip en zirve noktasını teşkil etmektedir. Her canlı varlığın perçemi Allah'ın elindedir. Sürekli diri olan Allah, canlı varlıklar üzerinde her an tecelli eder ve bu tecelli ile insan yaşamını sürdürülebilir. Canlı varlığın üzerinde Hay isminin tecellisi kesildiği an hemen ölümü gerçekleşir. Allah'ın Kayyûm ismi de cansız varlıklar için böyle hayati bir öneme sahiptir. Allah, Kayyûm ismi ile bütün evreni ve içindeki her şeyi ayakta tutmaktadır. Bu ismin tecellisi bir an bile kesilse, her şey bir anda yokluğa karışır, yıldızlar ve gezegenler birbiriyle çarpışır, madde elementlerine ayrılıp yok olur. Onun için Kayyûm ismi cansız varlıklar üzerinde sürekli tecelli etmektedir. Bir an bile kesintisi söz konusu değildir. Kıyamet bu güzel ismin evren ve madde üzerinden çekilmesi ile kopacaktır. Yıldızlar ve gezegenler birbirleri ile çarpışacak, maddenin en küçük yapı taşı atomlar ise elementlerine ayrılıp yokluğa karışacaklar (Nursi, I, 1996: 557).

4.1.2.Kudret

Kudret, “k.d.r” kökünden türetilmiş olup sözlükte “bir şeye gücü yetmek; bir işi ölçülü ve planlı bir şekilde yapmak; kıymetini bilmek; bir şeyin niteliğini, niceliğini ve şeklini belirlemek” manalarına gelmektedir. Kudret, sübutî sıfatlardan olduğu için bir nebzecek insanda olmakla birlikte asıl kaynağı Allah'ta bulunmaktadır. Ancak bu sıfat Allah'a nispet edildiğinde

her çeşidiyle aczin O'ndan nefyedilmesi, kula izafe edildiğinde ise belli konularda gücü yetme, diğerlerinde âciz kalma manasını taşır. Kudretin zıddı bir işi gerçekleştirememeye anlamındaki acizliktir (el-İsfahanî, el-Müfredat, “k.d.r.” md.; İbn Manzur, Lisanü'l- Arab, “k.d.r.” md.).

Kudret kavramı Kur'ân-ı Kerîm'in 103 ayetinde Allah'a nispet edilmektedir. Bunların yetmişden fazlası isim, diğerleri fiil şeklindedir ve genellikle “güç yetirmek, ölçülü ve p

lanlı yaratıp düzenlemek” gibi manalara gelmektedir (Bkz. Abdülbaki, Mu'cem, “k.d.r.” md.).

Her türlü kusur ve noksandan sonsuz derece uzak olan ezeli kudret, Cenab-ı Hakk'ın Zatı'nın ayrılmaz vasfıdır. O'nun Zat'ı, zorunlu olarak kudretin varlığını gerektirir. Ezeli kudreti, hiçbir şekilde O'ndan ayrı düşünülemez. Bu durumda kudretin zıddı olan acz, Zat'ına yaklaşamaz, ilişemez. Çünkü bu durumda zıtların bir arada bulması gerekir ki, bu imkânsızdır. Madem acz, Zat'ına yaklaşamaz; o halde Zat'ın gereği olan kudrete de karışamaz. Madem acz, kudretin içine giremez; bu durumda o Zat'ına ait kudrette mertebeler olamaz. Çünkü bir şeyin varlık mertebesi, o şeye zıddının müdahalesi ile anlaşılır. Örneğin sıcaklığın derecesi soğuklukla, güzelliğin derecesi çirkinlikle bilinir. Bundan dolayı insanlarda derecelenme söz konusudur. Allah'ta derecelenme olmadığından O'nun indinde küçük büyük, cüz' ile küll eşittir. Nitekim “sizin yaratılmanız da, diriltiğiniz de, tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir” (Lokman, 31/28) buyrulmuştur. Bir de Allah'ın kudreti kanunla gerçekleştiği için büyük –küçük çok ile az aynıdır. Kudretin şeffaflık, mukabele, tecerrüt, intizam, müvazene ve itaat kanunu gibi kanunlar mevcuttur. Eşya bu kanunlarla gerçekleştiği için çok kolaydır. Örneğin 7-8 milyar insanın kalbini birden çalıştırması kudretin intizam kanununun bir gereğidir. Dolayısıyla bir kalbi veya 7-8 milyar kalbi bir anda çalıştırması aynıdır, Allah'ın kudreti kanunla gerçekleştiği için bu iş O'na ağır gelmez (Nursi, I, 1996: 715).

Allah'ın kudret sıfatının kayyûm sıfatıyla ilişkisine bakacak olursak, Allah'ın kudreti sınırsız olduğu, acziyet içine girmediği, kanunla gerçekleştiğini yukarıda ifade etmiştik. Allah, Kayyûm ismi ile de bütün evreni, maddeyi ayakta tutmaktadır. Bütün varlıkların hayatını idame ettirmektedir. Bu ismin tecellisi bir an bile evren ve madde üzerinde çekilse her şey o anda yokluğa karışır, yıldızlar ve gezegenler birbiriyle çarpışır, madde elementlerine ayrılır. Onun için Kayyûm ismi kudret sıfatıyla bu yönüyle ilişkilidir.

4.1.3. İlim

Sözlükte ilm, “bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek” demektir (Isfehani, el-Müfredat, “i.l.m.” md.). Allah’a nispet edilen sübûtî sıfatlardan biridir. İlâhî bir sıfat olarak “Allah’ın gerek duyular âlemine gerekse duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi” diye tanımlanabilir. Kur’an’da Allah’ın en yetkin şekliyle bilen bir varlık olduğu alîm, habîr, şehîd, hâfız, muhsî, vâsî‘ gibi isimlerle ifade edilmiştir. Bu kavramlar çerçevesinde ilm “zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük büyük, gizli aşikâr her şeyi ve her hadiseyi müşahede etmişçesine hakkıyla bilmek” manasına gelir (Yavuz, 2000: XXII/108).

Kur’ân-ı Kerîm’de ilm kavramı bütün türevleriyle yaklaşık 380 defa zikredilmektedir. Bunlar genellikle isim veya sıfat (âlim, alîm, allâm, a’lem) şeklinde geçtiği görülür (Bkz. Abdülbaki, el- Mu’cem, “i.l.m.” md.).

İlim iki kısma ayrılır. Biri kesp ile elde edilen hâdis, diğeri Allah’a mahsus olan kadîm ilimdir. Kadîm olan ilim Allah’ın zatına aittir. Kulların hâdis ilmüne benzerliği yoktur. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın ilminin ihatası hakkında şu bilgi verilir: “Sözünü ister içinizde gizleyin, ister açığa vurun; hepsi birdir. Zira Allah gönüllerin künhünü dahi bilir. O yarattığı mahlûkunu hiç bilmez olur mu? (İlmi her şeye nüfuz eden, her şeyden haberi olan) latif ve habîr O’dur” (Mülk, 67/13-14). Muhammet Hamdi Yazır’ın bu ayetin tefsiri münasebetiyle şu değerlendirmeyi yaptığı görülür: “Allah’ın Latîf olması iki anlama gelebilir: Bunlardan birisi en ince ve en gizli işleri bütün incelikleriyle kolayca bilen demektir ki, bu mana ilim sıfatının letafetine racidir. Birisi de mahlûkatın muhtaç oldukları şeyleri gizli lütuflarıyla ihsan eden demektir. Bu mana tekvin sıfatına racidir. Allah yarattığını, yaratacağını ve her şeyi bilir. O halde, bütün sînelerin künhünü kalplerde saklı olan her şeyi bilen O’dur. Mükelleflerden sâdir olan gizli-açık, iyi-kötü her söz ve fiil O’na nisbetle eşittir, onları bilir” (Yazır, trs.: VII/5222).

Hiçbir şeyin Allah’ın ilminin dışında kalmayacağını; insanların yaptıkları ve yapacaklarını Allah’ın bildiğine dair Kur’an’da birçok ayet mevcuttur. Bu ayetlerden bir kaçının meali şöyledir:

“...Ne yerde, ne gökte zerre ağırlığına hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük hiçbir şey yoktur ki, açıkça bir kitapta (Levh-i Mahfuzda) yazılı olmasın” (Yunus, 10/61).

“Göklerde ve yerde olanları, Allah’ın bitirdiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur, beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur, bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla

beraberdır. Sonra onlara kıyamet günü yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir” (Mücadele, 58/7).

Kur’an’da bir de “Allâmül- gayûb” tabiri geçer. “Bütün gaybları en iyi bilen” anlamındadır. Gerek önceden vukû bulmuş olsun, gerek şu anda vukû bulmakta olsun ve gerekse vukû devam etmekte olsun; ezelden ebede kadar meydana gelmiş ve gelecek her şeyi en iyi bilendir. Bu, O'nun ilim sıfatının gereğidir (el-Ezheri, 2001: II/253).

“Gaybleri en iyi bilen” yalnız Allah için kullanılan bir sıfattır. Nitekim ayetlerde bu tabirin hep Allah için kullanıldığını görmek mümkündür (Bkz. Abdülbaki, el-Mu’cem, “a.l.m.” md.).

“O, görüleni de, görülmeyen (gayb)i de bilen yücelerin yücesidir” (Ra'd, 8/9).

Allah’ın ilim sıfatının kayyûm sıfatıyla ilişkisi şudur: Hiçbir şeyin Allah’ın ilminin dışında kalmayacağını; insanların yaptıkları ve yapacaklarını Allah’ın bildiğine dair Kur’an’da birçok ayet mevcuttur. Allah, Kayyûm ismi ile de bütün evreni, maddeyi ayakta tutmaktadır. Bütün varlıkların hayatını idame ettirmektedir. Evrende Kayyum ismin tecellisi bir an bile kesilse her şey o anda yokluğa mahkum olur. Onun için Kayyûm ismi ile ilim sıfatı bu yönüyle ilişkilidir. İhatalı ilmi olmayanın kâinattaki kayyumiyeti gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

4.2.ESMA-İ HÜSNADAN OLMAYAN KAVRAMLAR

Kayyum kökünden olup Esmâ-ı Hüsnâ’dan olmayan bazı kavramları da Kur’an’da yer aldığını görmek mümkündür. Bu kavramların kayyûm ile semantik yöndeki ilişkilerini ortaya çıkarmak, kayyûmun semantik çerçevesini belirlemek açısından önemlidir. Bu kavramlar Makam-ı İbrahim, Makam-ı Mahmud kavramlarıdır.

4.2.1.Makam-ı İbrahim

Kur’an-ı Kerim’de “k.v.m” kökünden türeyen “Makam-ı İbrahim” terkidir. Kâbe’nin inşası sırasında Hz. İbrahim’in üzerine çıkıp duvar ördüğü ve üstünde insanları hacca davet ettiği kabul edilen taş veya onun bulunduğu yere Makam-ı İbrahim denmiştir (Bozkurt, 2003: XXVII/412-413).

Kur’an’da bu tabir iki yerde geçmektedir. Bunlardan biri, Allah’a kulluk amacıyla yapılan ilk mabedin Kâbe olduğu bildirildikten sonra orada apaçık işaretler ve İbrahim’in makamı bulunduğu belirtilir (Âl-i İmrân 3/97). Diğerinde ise Makam-ı İbrahim’in namazgâh edinilmesi istenir (el-Bakara 2/125).

Bir rivayette İbn Abbas ayetin başında geçen kısmı tekil **فِيهِ آيَةٌ بَيِّنَةٌ** şeklinde okuduğu rivayet edilir. Bu durumda “bu taşın üzerinde İbrahim’in bir nişanesi (ayak izi) bulunur” şeklinde mana verilmiştir. Bir rivayette de **فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ** çoğul şeklinde okunduğu belirtilir. Şu anda Kur’an’da bu şekliyle geçmektedir ki, orada Makam-ı İbrahim, Maş’aru’l- Haram² vs. gibi şeylerin olduğu ifade edilir (Taberi, 2000: VI/26). Mücâhid ve Katâde’ye göre bu ayette geçen “açık alametler” den maksat, üzerinde İbrahim (as)’in ayak izleri bulunan taş olduğunu söylemişler (Taberi, 2000: VI/27-28; İbn Manzur, 2002: I/302). Bir rivayette de, makam-ı İbrahim’den kast edilen şeyin hac sırasında durulan bütün mekânlar olduğu belirtilmiştir. Yani Arafat, Müzdelife ve Mina gibi yerlerdir (Maverdi, trs: I/411; İbn Manzur, 2002: I/303).

Umumiyetle kabul edildiğine göre Makam-ı İbrahim, Kâbe’nin inşası sırasında Hz. İbrahim’in iskele olarak kullandığı ve üzerinde davet görevini ifa ettiği taştır. Çok hafif sarı ve kırmızı karışımı beyaza yakın bir rengi olan taşın kalınlığı 20 cm. olup kenar uzunluklarından biri 38, diğerleri 36’şar santimetredir. Üstünde İbrahim’in ayak izleri olarak kabul edilen, 1 cm. arayla iki çukurluk bulunmaktadır (Bozkurt, 2003: XXVII/412-413).

İki rek’atlık tavaf namazının Makam-ı İbrahim’in arkasında kılınması ve Mescid-i Harâm’da cemaatle namaz kılınırken imamın bu makamda durması müstehab kabul edilmiştir. Cahiliye döneminde put olarak tapınılmamış olan Makam-ı İbrahim’e Müslümanların saygı göstermesi bazı müsteşriklerce iddia edildiği gibi putperestlik geleneğinin bir kalıntısı olduğundan değil, vahye dayanan üç büyük dinin hürmet ettiği Hz. İbrahim’den bir hâtıra olması ve Kur’an’da adının geçmesinden dolayıdır (Bozkurt, 2003: XXVII/412-413).

Allah’ın Kayyum isminden türeyen “makam” tabiri Allah’a isnat edildiğinde, insanların hesap ve muhasebe yeri anlamında olduğu yukarıda ifade edilmişti. “Makam” tabiri Hz. İbrahim’e isnat edildiğinde, bu da Allah’ın makamı gibi nefis muhasebesi yeri olarak kutsiyet atfedilmiştir. İmamın orada durarak namaz kıldırması, tavafa oradan başlanması ve tavaf sonrası orada iki rekat namaz kılınması oraya atfedilen bir kutsiyetten kaynaklanır. Bu terkipte kayyûm teriminin semantik çerçevesi belirlenmiş olur.

4.2.2.Makam-ı Mahmud

² Maş’aru’l- Haram: Hac menasikinin uygulandığı yerdir. Bu yer hürmetli olması ve burada haccin şiarlarından olan geceleme, vakfe yapmak, namaz kılıp dua etmek gibi ibadetler yapıldığından Meş'aru'l-Haram diye isimlendirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de, "...Arafat’tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram’da Allah’ı zikredin ve O’nu size gösterdiği şekilde anın..." buyurulmaktadır (Bakara, 2/198).

H. Peygamber'in kıyamet gününde sahip olacağı manevî konumu ifade eden bir tabirdir. Sözlükte “övgüye lâyık yer, yüksek dereceli manevî makam” anlamına gelen Makam-ı Mahmud, kıyamet günü sorgulama öncesinde uzun bekleyiş sebebiyle bütün insanların sıkıntıda bulunduğu bir sırada H. Peygamber (sav)'e ilâhî rahmetin tecelli etmesi ve ümmeti için şefa'at izninin verildiğini ifade edilen bir makamdır (Üzüm, 2002: XXVII/413).

Makam-ı Mahmud Kur'an'da bir yerde geçmektedir (Abdülbaki, el-Mu'cem, “k.v.m.” md.). “Sana mahsus olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur'an oku, teheccüd namazını kıl. Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmud'a eriştireceğini umabilirsin (İsra, 17/79). Bazı âlimlere göre Makam-ı Mahmud, H. Peygamber (sav)'in ahirette ümmeti için şefa'atte bulunduğu yerdir (Mücahit, 1989: I/441; Taberi, 2000: XVII/527; İbn Atiyye, H.1422: III/479).

Razi'nin bu konuda daha teferruatlı bilgi verdiği görülür. Ayette geçen “عسى” kelimesi Allah için kullanıldığında “kesinlik” ifade ettiğini belirtir. Makam-ı Mahmud şefa'at yeri olabileceği gibi, hesap sonrası cennet ve cehenneme gitmeden ilk olarak Allah ile muhatap olunan yer de olabilir (Razi, H.1420: XXI/387-388).

Makam-ı Mahmud tabiri çeşitli hadis rivayetlerinde de geçer. Özellikle H. Peygamber (sav)'in, ezanı duyan kimsenin okuduğu takdirde şefa'atine nail olacağını söylediği dua metnidir. Dua da şudur:

لَلّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفُضَيْلَةَ وَالذَّرَجَةَ الرَّافِعَةَ وَإِعْنُهُ مَعْمَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ

“Ey mükemmel davetin ve sürekli duanın rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e, kendisini sana yaklaştıran bir vesile ve herkesin mertebesini aşan bir üstünlük lütfet, onu vaad ettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır, sen verdiğin va'dinden dönen değilsin” (Buhari, “Tefsir”, 17/11; “Ezân”, 8; Ebû Davud, “Salât”, 38).

Her gün beş vakit namazın ezan ve kametinden sonra bu kadar tekrar ile kat'i verilecek olan bir şeyin vermesini istemesinin hikmetini Said Nursi şöyle izah eder:

“Makam-ı Mahmud, bir uçtur. Pek büyük ve binler Makam-ı Mahmud gibi mühim hakikatleri ihtiva eden büyük bir hakikatin dalıdır. Ve kainâtın yaratılmasının en büyük neticesinin bir meyvesidir... H. Muhammed (sav)'e Makam-ı Mahmud verilmesi, umum ümmete şefa'at-ı kübrasına işarettir. Hem o, bütün ümmetinin saadetiyle alakadardır. Onun için hadsiz salavat ve rahmet dualarını bütün ümmetten istemesi ayn-ı hikmettir (Nursi, IV. 1996: 96-97).

Allah'ın Kayyum isminden türeyen “makam” tabiri Allah'a isnat edildiğinde, insanların hesap yeri anlamında olduğu belirtilmiştir. “Makam” tabiri Hz. Muhammed'e isnat edildiğinde, insanlara yapılan şefaatin mekânı olarak değerlendirilmiştir. Makam, Allah'a isnat edildiğinde bir kutsiyet atfedildiği gibi, Peygambere isnat edildiğinde yine benzer bir kudsiyet atfedilmiş olur. Dolayısıyla Makam-ı Mahmud terkibiyle kayyûmun semantik çerçevesi belirlenmiş olur.

4.3. İSM-İ AZAMDA KAYYUM

Allah'ın en büyük ismi anlamında bir tabirdir. Kur'an-ı Kerim'de “ism” kelimesi yirmi ayette Allah'a nisbet edilmekle birlikte azam sıfatıyla bir niteleme yer almamaktadır (Bkz. Abdülbâki, el- Mu'cem, “i.s.m.” md.).

Kur'an-ı Kerim'de “İsm-i Azam” terkibi geçmemektedir. Ancak “ism” başka sıfatlarla geldiği görülür. Bir ayette *اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ* şeklindeki kullanımdır. “Azamet ve ikram sahibi olan Rabbinin ismi ne yücedir!” (Rahman, 55/78). İsm-i azama yakın ikinci kullanım şekli “*بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ*” dir. Bu kullanım şeklinde “ism” ile “azîm” arasında “rab” sıfatı yer almış, “azîm” “rabbin” sıfatı konumundadır, ismin sıfatı değildir. “Ulu Rabbinin ismiyle tenzih et” (Vakia, 56/96). Üçüncü kullanım şekli “*اسْمُ رَبِّكَ الْأَعْلَى*” dir. Bu ayette de “rab” kelimesine “a'la” nitelemesi eklendiği görülür. “Habibim! Yüce Rabbinin adını tesbih et” (A'la, 87/1). Ancak bu ayetlerin üçü de anlamlarından da anlaşılacağı gibi rabbin isminin tenzih edilmesini emretmektedir. Direk İsm-i Azam ile ilgileri yoktur. Müfessirler genelde bu tenzihin Allah'ın zâtına râci olduğunu kabul etmekte ve isim kelimesinin bir vasıta görevi üstlendiğini veya sıfat manasına geldiğini belirtmektedir (Râzî, H.1420: XXIX/383).

Muhakkik âlimlerin çoğu özellikle ehl-i tasavvuftan olanlar İsm-i Azamı kabul ediyorlar. Ancak İsm-i Azamın Allah'ın hangi ismi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Âlimlerin bir kısmı İsm-i Azam “Allah” lafzıdır. Çünkü Allah, bütün isim ve sıfatları camidir (Tüsteri, H.1423: I/22 ve 25; İbn Ebi Hatim, 1419: IX/3080; Neysaburi, H.1416: I/65-66). Bazıları da Allah'ın Hay- Kayyum isimleri İsm-i Azam olduğunu söylemişlerdir. Zira bu iki isim, Allah'ın bütün kemal ve cemel sıfatlarını kapsamaktadırlar (İbn Ebi'l- İzz, H.1424: 120/43; İstanbulî, trs.: I/400 ve 405; Mazhari, 1412: I/453; Hatib, 1964: I/50; Sa'dî, 2000: I/110).

Er-Râzî'nin, İsm-i Azamın hangi isim olduğu konusunda dört görüş serdettiğini ve bunlardan birini tercih ettiğini görüyoruz. Bu görüşler şöyle sıralanmıştır:

1. İsm-i Azam, Zül-Celal ve'l- İkrâm'dır. Çünkü Hz. Peygamber, "Ya Ze'l Celâl ve'l- İkrâm demeye devam edin" demiştir. Bu görüş zayıftır.

2. İsm-i Azam, "el-Hayyu'l-Kayyum" sözüdür. Çünkü Hz. Peygamber Ubeyy b. Ka'ab'a; "Allah'ın kitabında en büyük ayet hangisidir?" dediğinde Ubey; "Allah, kendisinden başka hiçbir ilah yoktur, diridir, zatiyla ve kemaliyle kaimdir..." (el-Bakara, 2/255) dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "İlim sana helal olsun ey Eba'l-Münzir!" buyurmuştur. Bu görüş de zayıftır.

3. Allah'ın bütün isimleri yüce ve takdire layıktır. Bunlardan herhangi birini daha büyük olmakla nitelenmek uygun değildir. Çünkü bu, diğerlerinin noksanlıkla nitelenmesini gerektirir. Bu görüş de zayıftır.

4. İsm-i Azam, Allah ism-i şerifidir. Doğruluk ihtimali en kuvvetli olan bu görüştür. Çünkü Allah ismi, Cenab-ı Hakkın zatına delalet etmektedir (Râzı, H.1420: I/110-111).

Hadis kaynaklarında İsm-i Azam ile ilgili haberleri bulmak mümkündür. Nitekim İbn Mace'de şu haber yer alır: Allah, İsm-i Azamı anılarak kendisinden talepte bulunulduğunda talebi yerine getirir, İsm-i Azamla dua edildiğinde duayı kabul eder" (İbn Mace, "Duâ", 9). Hadis kaynaklarında İsm-i Azam hakkındaki rivayetler Esmâ b. Yezid, Ebu Ümâme, Büreyde b. Husayb, Enes b. Mâlik ve Hz. Ayşe yoluyla gelmiştir (İbn Mace, Dua, 9). Bunların dışında İsm-i Azam ile ilgili rivayetlerin Übey b. Ka'b yoluyla geldiğini görmek mümkündür (Müsned, V/142; Müslim, "Salâtü'l-müsafirîn", 258; Ebu Dâvûd, "Vitr", 17). Yukarıda adı geçen sahâbiler ile Übey b. Kâ'b'dan gelen rivayetlere göre, Hz. Peygamber İsm-i Azamın Bakara, Âl-i İmrân ve Tâhâ suresinde yer alan "Allahü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyûm" (الله لا اله الا هو الحي القيوم) cümlesinden ibaret olduğunu söylemiştir. Bu duayı yapan Allah'ın İsm-i Azamı ile dilekte bulunmuş olur (Müsned, V/142; Müslim, "Salâtü'l-müsafirîn", 258; Ebu Dâvûd, "Vitr", 17).

Er- Razi, Hz. Ali'nin Bedir savaşı hakkında şöyle dediğini nakleder: Zaman zaman savaş meydanından Hz. Peygamber'in yanına uğradım. Her uğradığımda Peygamber (sav) Allah'ın yardımını, hep "hay- kayyum" isimleriyle talepte bulunduğunu görürdüm. Muzaffer oluncaya kadar hep bu isimlerle Allah'tan yardım talebinde bulundu (Razi, H.1422: VII/5).

İsm-i Azamın gizli bırakılmasının hikmeti hakkında muhakkik alimler şu değerlendirmeyi yapmışlar: Allah'ın her bir Esmâ-ı Hüsnası, İsm-i Azam olabileceği fikrini insanların zihninde yer edinmesini sağlamak ve Allah'ın bütün güzel isimlerini anmaktır.

Nitekim ramazanda kadir gecesinin, cuma gününde bütün duaların kabul edildiğine dair saat-i icabenin, namazlar içinde salat-ı vustanın gizli kaldığı gibi, İsm-i Azam da isimler içinde gizli kalmıştır (Razi, H.1420: XXXII/229; İbn Kesir, 1999: I/122; Begavi, 1997: I/128).

Ayrıca her ismin de azami bir mertebesi vardır ve evliyanın İsm-i Azamı farklı görmeleri, kendilerinin mazhar oldukları esmanın farklı oluşuyla izah edilir. Bu nedenle her ismin de âzamî bir mertebesi var ki, o mertebe İsm-i Azam hükmüne geçiyor. Evliyaların İsm-i Âzamî ayrı ayrı bulunması bu sırdandır. Bu açıdan İsm-i Âzam herkes için bir olmaz; belki ayrı ayrı oluyor. Örneğin Hz. Ali'ye göre İsm-i Âzam; Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl ve Kuddus olmak üzere altı isimdir. İmam-ı Âzam'a göre İsm-i Âzam Hakem ile Adl; Gavs-ı Âzam'a göre Hayy; İmam-ı Rabbanî'ye göre ise Kayyum'dur. Aynen bunu gibi pek çok zatlar daha başka isimleri İsm-i Âzam görmüşlerdir (Nursi, III, 1996: 339).

5.İSM-İ KAYYUMUN KÂİNATTA TECELLİSİ

Kıyam binefsihi veya başka tabirle kayyumiyet, Allah'ın zati sıfatlarından biridir. Makalemizin başında da ifade ettiğimiz gibi kayyumiyet, Allah'ın ezelden var olduğunu, varlığı başkası tarafından verilmediği, bilakis varlığı kendinden olduğu; her şeyin varlığı Allah'a bağlı olduğunu belirtmiştik.

Evrendeki her şey, Allah'ın kayyumiyetinin gereği olarak varlığını ve düzenini sürdürebilmektedir. Yani Allah'ın kayyumiyet sıfatı olmazsa evrenin içindeki nesnelere hayatîyetlerini sürdüremezler. Eğer kainattan bir dakikacık olsun kayyumiyet bağı kesilirse, kâinat mahvolur (Nursi, III, 1996: 341). Evrende cari olan bütün kanun, düzen ve intizamlar kayyumiyet kanununa bağlıdır. Aksi takdirde o kanun ve intizamlar hayatîyetini sürdüremezler (Nursi, I, 1996: 557).

Örneğin insanı meydana getiren zerrelere ilim ve şuuru olmadığı halde bilinçli ve şuurlu bir şekilde görev yapmaları ve bu görevlerini sürdürebilmeleri ancak Allah'ın kayyumiyetiyle mümkün olabilir. Nitekim insanı meydana getiren her organın kendisine has bir çalışma sistemi ve bir düzeni mevcuttur. Gözün, kulağın, kalbin ve beynin her birinin işleyiş tarzı farklıdır. Beslenme yoluyla hayatsız, şuursuz atomlar canlının hangi organına girerse oranın durumuna uygun pozisyon alır ve orada ustaca çalışır. Hâlbuki o hücrede, zerre kadar ilim ve şuur yoktur. İnsanın her bir organına yeni gelen bu hücreler, bu organa uyum sağlar, ona göre pozisyon alır ve hayatîyetini sürdürür. Sürdürülen bu hayatın çok muntazam bir şekilde devam ettiğini de görüyoruz (Nursi, I, 1996: 390). Netice itibarıyla şunu diyebiliriz: İnsandaki

organları sürekli yöneten ve buraya gelen yeni hücreleri bu organın kuralına boyun eğdiren bir kudretin olması zaruridir. Demek ki, Allah'ın kudreti zerrelere, zerrelerden oluşan organları, bu organlardan oluşan canlı organizmaları; bütün cansız varlıkları her an kontrol etmek durumundadır. Ancak bu şekilde mevcut varlıklar hayatlarını sürdürebilmektedir. Bu da Allah'ın kayyumiyet sıfatıyla gerçekleşir (Nursi, I, 1996: 571). Bu nedenle kayyumiyetin insan ve kâinat üzerindeki tecellilerine değinmemiz gerekir.

5.1.KAYYUMİYETİN İNSAN ÜZERİNDEKİ TECELLİLERİ

İnsan vücudunun düzenli dengeleri vardır. Örneğin insanda bulunan elementlerin belli bir oranda bulunması ve bunların referans değerlerinin olması; bu referans değerinin altında veya üstünde çıkan değerler tıpta hastalık kabul edilmesi çok manidar bir olaydır. Kişinin hayatini sürdürdürebilmesi için bu kan değerlerinin referans değerinde olması gerekir. Vücudumuzun bu dengesi kendi kendine oluşmadığına göre bu dengenin sağlanması ve devamını sağlayan bir failin olması zorunludur. Bu dengeyi sağlayan Allah olduğu gibi, bu dengeyi devam ettiren de Allah'ın kayyumiyetidir. Nitekim Razi'nin de bu görüşü teyit ettiği görülür: “Allah kayyum sıfatıyla bizatihi kaimdir, kendi dışındaki yaratıkları da ayakta tutan (hayatlarını idame ettiren)’dır” (Razi, H.1420: VII/6).

Keza insanın normal vücut sıcaklığı 36-37,5 derece arasındadır. Vücut sıcaklığında, dış etkenlerden dolayı çok az miktarda oynamalar olsa da genel manada bir dengede sabit tutulur. İnsan vücudunda sıcaklık dengesini sağlayan birtakım mekanizmalar bulunmaktadır (Hall, 1917: s.911). Aynı zamanda bu mekanizmaların akıl, mantık ve ilimden yoksun oldukları da bir gerçektir. İnsanın hayatini sürdürdürebilmesi için bu dengenin olması da zorunludur. Bu denge de ancak Allah'ın kayyumiyetinin tecellisiyle gerçekleşebilir. Nitekim müfessirler kayyuma “varlıkların tedbirini almak ve onu devam ettirmek” şeklinde mana vermişlerdir (Bkz: Taberi, 2000: V/389; İbn Kesir, 1999: I/678; Keşşaf, H.1407: I/300).

Yine kan basıncının (tansiyon) düzenlenmesi de insan için önemli bir faktördür. Vücudumuzun bütün organlarına yeterli miktarda kan ulaşması için damarlarımızda belirli bir basınç olması gereklidir. Vücudumuzun sıvı dengesi, kan basıncının ayarlamasında çok önemlidir. Sağlıklı bir insanın normal kan basıncı 120-80 mmHg'dir (Hall 1917: s.174).

Kan basıncı ile ilgili insan vücudunda çok harika şeylerin gerçekleştiği muhakkaktır. Nitekim kan basıncının düşmesi veya yükselmesi durumunda bazı organların şuurlu işlevleri hemen devreye girerek, meydana gelen olumsuz durumu giderip mevcut sistemi korumaya

çalışıyorlar. Bu organların ilmi ve şuuru olmamasına rağmen gayet bilinçli ve şuurlu işler yaptıkları kesindir. Kan basıncı dengesinin de ancak Allah'ın kayyumiyetiyle varlığını sürdürdüğü bir gerçektir. Nitekim müfessirlerimizin bu konuya şu şekilde yaklaşıtlarını görmekteyiz: “Kayyumiyet; sürekli yaratılanların tedbirini alan, işlerini yoluna koyandır” (Bkz. İbn Ebi Hatim, H.1419: II/486; Meraği, 1946: III/11).

Keza insanın kan şekeri dengesi de önem arz etmektedir. Tüm vücut hücrelerinin enerji için glikoza ihtiyacı vardır. Bunlardan bazıları (örneğin beyin) enerji ihtiyaçlarını sadece glikozla karşılayabilirler. Bunun için de kan şekeri seviyesinin her zaman yeterli miktarda olması gerekir. Kan şekeri seviyesi insülin ve glukagon isimli pankreastan salgılanan hormonlar başta olmak üzere birçok faktör tarafından kontrol edilir. Kan şekerinin normalin dışında yükselmesi de, düşmesi de vücut için tehlikelidir (Hall, 1917: s.994).

Yukarıda görüldüğü gibi insan vücudunun dengelerinden biri de hormonal dentedir. Bu hormonal denge şuurlu bir şekilde işlevini sürdürür. Bir eksiklik farkedildiği zaman hemen başka faktörler devreye girer ve bu eksikliği hemen giderirler (Hall,1917: s.925). Bu dengenin kurulması ve hayatiyetini sürdürebilmesi kendi kendine olamayacağına göre, bunun bir yaratıcısının ve devamını sağlayanın olması zorunludur. Bütün bu dengeleri yaratanın Allah olduğu gibi, bu dengeleri sürdüren de Allah'ın kayyumiyetidir. Nitekim müfessirlerimiz, yaratılan varlıkların bir düzen içinde hayatlarını sürdürmelerinin ancak Allah'ın kayyumiyetiyle mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir (Bkz. Kurtubi, 1964: III/271; Menar, 1990: III/24; İsmail Hakkı, 1127: V/430; el-Meraği, H.1371: XVI/151).

Vücuttaki sıvı dengesi de konumuza güzel bir örnek teşkil etmektedir. İnsan vücudunun %60'ı sudur. Vücutta su alımı ve atılımı muhtelif yollarla gerçekleşir ve bu oran sürekli muhafaza edilir. Vücutta normal sıvı hacminin korunması için günlük sıvı alımının günlük sıvı kaybına eşit olması gerekir. Bu denge bozulduğunda hastalıklar baş gösterir (Hall,1917: s.306).

Yukarıda da görüldüğü gibi insan vücudunda bulunan en önemli dengelerden biri de vücuttaki sıvı dengesidir. Bu dengeyi sağlamak için günlük vücuda giren su miktarı kadar su çıkışı da olmaktadır ve bu denge hep muhafaza edilmektedir. Sağlanan bu dengenin de Allah'ın kayyumiyetinin tecellisiyle gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim Taberi ve İbn Kesir kayyum hakkında birbirine yakın şeyleri zikrederek şu değerlendirmeyi yaparlar: “Kayyûm, başkasını ayakta tutması (hayatiyetini sürdürmesi) dır. Bütün varlıklar ona muhtaç, onun ise hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır” (Taberi,2000: V/389; İbn Kesir, 774: I/678; II/5; Tantavi, 1997:

IX/154). Allah'ın kayyumiyeti olmadan insan vücudundaki sıvı dengesi oluşamaz ve insan hayatını sürdüremez.

5.2.KAYYUMİYETİN KÂİNAT ÜZERİNDEKİ TECELLİSİ

Kayyumiyetin kainât üzerindeki bir iki tecellisine değineceğiz. Doğada ekolojik dengeyi sağlayan maddeler, canlı ile çevresi arasında bir alış-veriş söz konusudur. Maddenin ekosistemdeki bu alış-verişine madde döngüleri denir. Bütün maddeler sürekli olarak döngüler yoluyla canlılar tarafından yeniden kullanılır. Dünya yaratıldığından günümüze kadar bu döngüler hep var olagelmıştır. Bir yerde kanun ve kurallar varsa, bu kanun ve kuralları koyan birinin olması aklen zorunludur. Evrene, Allah'tan başka kimse sahip çıkamamıştır. Evrenin sahibi Allah ise, o zaman evrendeki bu kaide ve kuralları da O koymuştur. Evrene konan bu kaide ve tekvini kanunları sürekli ayakta tutan, tedbirini alan ve hayatiyetlerini sürdüren Allah'ın kayyumiyetinin tecellisi ile ancak mümkün olabilir. Nitekim müfessirlerimiz kayyumiyete, “sürekli tedbirini gören, hayatiyetlerini sürdüren” şeklinde mana vermişlerdir (Bkz. Taberi, 2000: V/389; İbn Ebi Hatim, H.1419; Bağavî, 1997: I/312; İbn Atiyye, H.1422: I/340; Merağî, 1946: III/11).

Keza uzayda milyarlarca gezegen, yıldız ve dev galaksiler mevcuttur. Bütün bu cisimlerin birbiriyle münasebeti, ilişkileri ve düzenlerinin nasıl sağlandıkları çok harika bir durumdur. Yapılan araştırmalarda bu düzenin sağlanmasını dört kuvvetin dengelediğini ortaya çıkarmıştır. Yüce Allah, bu kuvvetlerin değerlerini evrenin şimdiki biçimiyle var olabilmesi ve yaşama imkânı sağlayabilmesi için belli bir ölçüyle yaratmış ve kendi aralarında çok hassas oranlar ve dengeler kurmuştur (Şahin. Hüseyin.2014: 58-81).

Evrendeki bütün fiziksel hareketler ve yapıları, dört kuvvetin birbiriyle iletişimi ve dengesi sayesinde olur. Bu dört kuvvet; elektromanyetik, yer çekimi, güçlü ve zayıf nükleer kuvvetleridir. Evrenin dengesi bu kuvvetlerle sağlanır. Güçlü ve zayıf nükleer kuvvetler atomun yapısını belirler. Yer çekimi ve elektromanyetik kuvvet ise atomların arasındaki ilişkiyi ve bütün cisimlerin arasındaki dengeyi belirler (Şahin. Hüseyin.2014: 58-81).

Yukarıda ifade edilen bütün dengelerin, dünya ilk oluştuğu andan itibaren hiç değişmeden varlığını sürdürmesi, hep aynı dengede kalması, bir aksaklık yaşanmaması büyük bir mucize hükmündedir. Bu olağanüstü durumun kendi kendine olması aklen mümkün görünmemektedir. Evrendeki bu hassas dengeler Allah tarafından yaratıldığı kesin olmakla birlikte, bu hassas dengelerin ve kuvvetlerin dünyanın bidayetinden günümüze kadar fütursuz

devam etmesi, Allah'ın kayyumiyetinin bir tecellisidir. Zira müfessirlerimizin çoğu kayyumiyete şu manaları verdikleri görülür: Allah, bütün yaratıkların sürekli tedbirini alan, hayatlarını devam ettiren, işlevlerinde hâkim olandır (Zeccac, 1988: I/336; Maverdi, trs.: I/323; Keşşaf, H.1407: I/300; Beydavî, H.1418: I/153; Nesefi, 1998: I/209; Tantavî, 1997: I/584).

SONUÇ

Kayyum kavramı Kur'an-ı Kerim'de genellikle Zat-i İlahiyenin varlığının kendinden olduğu, başka bir şeye ihtiyaç duymadığını, sürekli kaim olduğu manasına geldiği hususunda bütün âlimler müttefiktirler. Keza Zat-i İlahiyenin kayyumiyet sıfatıyla varlığının sürekli olduğu, bunun zıddı olan uyuklama ve benzeri şeylerden münezze olması demektir. Bu tenzih alanına bütün yaratma vasıfları dâhildir. Bu konuda Allah'ın yardımcılarının ve benzerinin olmayacağı gibi şeyler de bu kapsamdadır.

Kayyum, kıyâm kökünden mübalağa ifade eden bir sıfat olup Sözlükte “doğrulup ayakta durmak, devam ve sebat etmek, bir işin idaresini üzerine almak, gözetip korumak” anlamında kullanılmakla beraber “varlığı kendinden olan, var olması için hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyi gözetten, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan ve kâinatı idare eden” manasında da kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de kayyum kavramının semantik alanına şu anlamlar da katılmıştır. Her şeyi (cehri-hafi) en ince ayrıntısına kadar bilen (Âlim), mikro âlemden makro âleme kadar her şeyin yaratılması, onun için küçük- büyük farkı olmayan (Kadir), sürekli diri, yok olmayan ve yaratıkları hep diriltten (Hayy), her şeyi gözetten ve canlı tutan (Kaim), hesapların görüldüğü yer (Makam). Böylelikle Kayyum ismi, Esmâ-i Hüsnâ'nın diğer isimleriyle ve Esmâ-i Hüsnâ'nın dışında olan bazı isimlerle anlam itibariyle genişlemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de aynı kökten türeyen kayyum kelimesi üç ayette, makam kelimesi üç ayette ve kaim kelimesi ise iki ayette Allah'a izâfe edilmiştir. Kur'an'da geçen Kayyum kavramları hepsi Allah'a nispet edilmiştir. Kâim kavramı ise on dört farklı ayette geçmektedir. Bunlardan altısı ayakta durma, dördü namaz kılma, ikisi kıyametin kopması anlamlarında kullanıldığı, ikisi ise Allah'ın kayyumiyeti anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da on dört farklı ayette “makam” kavramı geçmektedir. Bunlardan sekiz ayette “makam” yer anlamında, ikisi makam-ı İbrahim, biri makam-ı mahmud, üçü Allah'ın kayyumiyetiyle ilgilidir.

Kayyum isminin İsm-i A'zam'dan sayılıp sayılmadığı hususunda âlimler arasında ihtilaf söz konusudur. Her bir âlim, Allah'ın farklı bir ismini İsm-i Azam olarak almıştır. Örneğin, İmam-ı A'zam "Adl ve Hakem" isimlerini, Abdulkadir Geylani "Hayy" ismini İsm-i Azam olarak kabul etmiştir. Hz. Ali ise İsm-i Azamı Allah'ın altı ismini kabul etmiştir. Bunlar; Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl ve Kuddustur.

Kayyum isminin iki yönü vardır. Biri Cenab-ı Hakk'a diğeri ise yaratıklara bakan yönüdür. Kayyumun Allah'a bakan yönü; varlığı kendinden olması, hiçbir şeye muhtaç olmamasıdır. Varlıklara bakan yönü ise; her şeyi ayakta tutan, tedbirini alan ve hayatlarını sürdüren kısacası kayyumiyetin onlar üzerindeki tecellileridir.

İnsan vücudunda sıvı ve elementlerin dengesi, vücut sıcaklığı, kan basıncı, kan şekeri düzeyi gibi hayati durumların sürekli bir dengede tutulması, Kayyumiyetin insan vücudunun iç dengesi üzerindeki tecellilerini göstermektedir.

Kâinata bulunan mikro âlemden makro âleme kadar her şey, Allah'ın kayyumiyetine bağlıdır. Sayısız yıldız, gezegen ve galaksilerin kıyımları, devamları ve bekaları Allah'ın kayyumiyetine bağlıdır. Allah'ın kayyumiyet nispeti kâinattan bir dakikalığına kesilse, kâinat bir anda harap olur.

Bir varlığın zerrelere dahi yıldızlar gibi Allah'ın kayyumiyetiyle varlığını devam ettirir. Örneğin, hayat sahibi bir varlığın bedenindeki zerrelerin, her bir organa mahsus bir şekil ile küme küme toplanıp dağılmamaları, o şekliyle hayatlarını sürdürmeleri yine Allah'ın kayyumiyetinin bir tecellisidir.

KAYNAKÇA

Abdülbaki, Muhammet Fuat, 1984: el-Mucemu'l-Mufehres li-Elfazı Kur'ani'l-Kerim, El-Mektebetu'l-İslamiye, İstanbul.

Begavî, ebu Muhammed Hüseyin bin Mes'ud bin Muhammed bin Ferra (ö.510), *Meâlimü't- Tenzil fi Tefsiri'l- Kur'an - Tefsirü'l- Begavî*, thk. Abdurrezak Mehdi, Daru'l-İhyai't- Turasi'l- Arabi, Birinci Baskı, Beyrut, ts.

İbn Hanbel, Ebu Abdillah Ahmet bin Muhammet bin Hanbel, bin Hilal, bin Esed, es-Seybani, 2001: Müsnedü Ahmet, Mhk: Suayb el- Ernet, 1. Baskı, Muessesetu'r- Risale.

Çelik, Ahmet, Kur'an'da kuddûs kavramı ve kâinattaki tecellileri, D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016 cilt:8, sayı 17.

Davut, Ahmet, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali, ikinci baskı, İstanbul,1981.

Ebu Davut, Süleyman bin Davut el- Carud el- Basri, 1999: Müsnedü Ebu Davud, Mhk: Dr. Muhammed bin Abdulmuhsin, et- Turki, 1. Baskı, Daru'l- Hicr, Kahire.

Ebu Hayyan, Muhammet b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan, Esiru'd-Din el-Endulusi, H.1420: el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir, Muhk: Sıdkı Muhammet Cemil, Daru'l-Fikr, Beyrut.

el- Beydavi, Nasiruddin Ebu Said Abdullah bin Ömer bin Muhammed eş-Şirâzî, H.1418: Envaru't- Tenzîl ve Esrarü't- Te'vîl, Muhk: Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Daru İhyai't- Turasi'l- Arabi, Beyrut.

el- Buhari, Muhammet bin İsmail Ebu Abdillah, H.1442: Sahihi Buhari, Muhk: Muahmet Zahir bin Nasır, 1. Baskı, DaruTevki'n-Necat.

el- Ezherî, Muhammet bin Ahmet, 2001: Tehzibü'l- Lugati, Muhk. Muhammed Avd Mur'ab, Daru İhyai't- Turasi'l- Arabi, Beyrut.

el-Isfehanî, Ebu Kasım el-Hüseyin bin Muhammet er-Rağıb, H.1412: el-Müfredat fi Garibi'l- Kur'an Muhk. Safvan Adnan ed-Davudî, Darü'l- Kalem, Beyrut

el- Kurtubi, Ebu abdillah Muhammed bin Ahmet, el-Ensari, 1964: el-Camiu liahkami'l- Kur'an (Tefsiru'l-Kurtubi), 2. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire.

el- Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammet b. Habib el-Basri el-Bağdadi, trs.: En- Nüketü ve'l- Uyun (Tefsirü'l- Maverdi), Muhk: es-Seyyid ibn Abdülmaksud bin Abdurrahman, Daru Kütübi'l- İlmiyyeti, Beyrut.

el-Merağî, Ahmet bin Mustafa, 1946: Tefsirü'l- Merağî, Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el- Babi el- Halebi ve Evladihi, Mısır.

en-Neysaburi, Nizamuddin Hasan bin Muhammed, H.850: Garaibü'l-Kur'an ve Regaibü'l-Furkan, Muhk: Şeyh Zekeriya Amirat, Daru Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut.

er- Razi, Ebu Abdillah Muhammet bin Ömer Fahrettin, H.1420: Mefatihü'l-Gayb, 3. Baskı, Daru ihyai't-Turasi'l-Arabı, Beyrut.

et-Tirmizi, Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bin Dahhak, Ebu İsa, 1998: SünenüTirmizi, Mhk: Besar Avad Maruf, Daru'l- Garbi'l- İslami, Beyrut.

et-Tüsteri, Ebu Muhammed Sehl bin Abdillah, H.283: Tefsiru Tüsteri, Muhk: Muhammed Basıl Uyunu's- Suud, Daru Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut.

ez-Zemaşeri, Ebu'l-Kasım Muhammet bin Amr bin Ahmet, Carullah, H.1407: el-Keşşaf an hakaiki gavamıdı't-Tenzil, 3. Baskı, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut.

ez-Zühayli, Dr. Vehbe bin Mustafa, et-Tefsirü'l- Vasıt li'z- Zuhayli, Daru Fikri'l-Muasır, Dımışk.

Gazzali, Esmâ-ı Hüsna Şerhi, 2005, İstanbul.

Hall, John E., Guyton ve Hall Tıbbi Fizyoloji, Çev: Prof. Dr. Berrak Çağlayan Yeğen, 1917: 13. Baskı, Ayrıntı Basım ve Yayın Matbaacılık Hiz. San. Tic. Ltd. Şti., Ankara.

İbn Atiyye, Ebu Muhammet Abdulhak, el-Endülûsi, H.1422: el-Muharriru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, 1. Baskı, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Cerir, Et- Taberi, Muhammet, 2000: Kitabu Camii'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an, Muhk: Ahmet Muhammet Şakir, 1.baskı, Muessesetu'r- Risale.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî (v. 327/939), Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm, I-XI, thk.: Es'ad Muhammed Tayyib, Mektebetü Nizâr, Suudi Arabistan, 1998.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, 1999: Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Muhk: Sami Muhammet Selamet, 2. Baskı, Daru tayyibeti'n-Neşri ve't-Tevzii.

İbni Mace, Ebu Abdillah Muhammet bin Yezid, 2009: Süneni İbni Mace, Muhk: Şuayb Erneut- Adil Mursit, 1. Baskı, DaruRisaleti'l-Alemiyye.

İbn Manzur, Muhammet bin Mukrim bin Ali Cemaluddin, H.1414: Lisanu'l-Arab, Daru sadır, Beyrut.

Ebu İshak Zeccac, İbrahim bin Sırrı bin Sehl, (ö.H.310), *Meani'l- Kur'an ve İ'rabihi*, thk. Abdülcelil Abduhu Şilbi, Birinci Baskı, Alemü'l- Kütüb, Beyrut, 1408/1988.

İsmail Hakkı bin Mustafa el- İstanbuli el- Hanefi el- Halveti Mevla ebü'l- Fida, (ö.H.1127), *Ruhu'l- Beyan*, Darül fikir, Beyrut, ts.

Mazhari, Muhammet Senaullah, *Tefsirü'l- Mazhari*, thk. Gulamu'n- Nebi et- Tunusi, Mektebetü'r- Reşidat, Pakistan, ts.

Mücahid b. Cebr et-Tabî Ebü'l- Haccac el- Mekki el- Kureşi el Mahzumî, 1989: Tefsiru Mücahid, Thk.: Mahmud Abdusselam Ebu'n-Nil, Daru'l-İslamiyyi'l-Hadise, Mısır.

Müslim bin Haccac Ebü'l-Hasan el-Kuseyri En-Neysaburi, trs.: Sahihi Müslim, Muhk: Abdulbaki, Muahmmet Fuat, İhyau't-Turasil Arabi, Beyrut.

Nursi, Bediuzzaman Said, 1996: Sözler (I), Envar, İstanbul.

Nursi, Bediuzzaman Said, 1996: Lem'alar (III), Envar, İstanbul.

Nursi, Bediuzzaman Said, 1996: Şualar (IV), Envar İstanbul.

Nesefi, Abdullah bin Ahmet bin Mahmud Hafizuddin, *Medarikü't- Tenzil ve hakaikü't- Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedyuy, Birinci Baskı, Darü'l- Kelimeti't- Tayyib, Beyrut, 1419/1998.

Sa'di, Abdurrahman bin Nasır bin Abdillah, 2000: Teysirü'l- Kerim fi Tefsiri'l- Kelamin Mennan, Müessesetü'r- Risale.

Süyûtî, Abdurrahman bin ebi Bekir Celâlettin, (ö.h.911), *ed-Dürrü'l- Mensur*, Darü'l- Fikr, Beyrut, ts.

Şahin, Hüseyin, 2014/1: Tanrının Varlığına Dair Delillerden Hassas Ayar Delili, Artuklu Akademi, Dergi park, s.58-81.

Şevkani, Muhammet bin Ali bin Muhammet bin Abdullah, (ö.H.1250), *Fethü'l- Kadir*, Daru İbn Kesir, Birinci Baskı, Dımışk, H.1414.

Tantavi, Muhammet, 1998: et-Tefsiru'l-Vasit li'l-Kur'ani'l-Kerim, 1. Baskı, Daru'n- Nehdatı, Kahire.

Topaloğlu, Bekir, 2002: Kayyûm, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul.

Vahidi, Ebu Hasan Ali bin Ahmet bin Muhammed bin Ali, (ö.H.468), *el- Veciz fi Tefsiri'l- Kitabı'l- Aziz*, thk. Safvan Adnan Davud, Birinci Baskı, Darü'l- Kelam- Daru'ş- Şamiyye, Dımışk- Beyrut, H.1415.

Yazır, Elmalılı Muhammet Hamdi, trs.: Hak Dini Kur'an Dili, Eser Kitabevi, İstanbul.

